

המעגל מתחיל להיסגר: ישראל שבה לתפיסת ההגנה הלאומית המקורית

written by ד"ר אל"מ במיל' חנן שי | 22.10.2026

תמצית תפיסת הביטחון הלאומי שפרסם ראש הממשלה מחזירה למרכז הדיון את תפיסת ההגנה הלאומית המקורית של ישראל. לאחר שנים של סטייה ממנה, ובמחיר מחריד ומיותר, ישראל שבה אליה ¹ והמעגל בין הדרג המדיני לדרג הצבאי מתחיל להיסגר.

ראשית, יש להבחין בין תפיסת ההגנה הלאומית (National Defense) לבין תפיסת הביטחון הלאומי (National Security). המסמך שפרסם ראש הממשלה עוסק למעשה בראשונה: בדרך שבה ישראל מגינה על עצמה מפני איומים צבאיים. תפיסת הביטחון הלאומי, המסגרת הרחבה המגדירה את מטרות המדינה ואת האמצעים להשגתן, מעולם לא פורסמה כמסמך יסוד רשמי ומחייב. הגיעה העת לפרסם גם אותה.

ההיגיון המקורי של ההגנה הלאומית פשוט: הגנתית בתכליתה, התקפית במימושה. מדינה קטנה, חסרת עומק אסטרטגי ותלויה בגיוס מילואים, אינה יכולה להפקיד את הגנתה בידי קו הגבול או להמתין למועד שיבחר האויב. עליה ליטול יוזמה ולהסיר איומים בעוד מועד, שכן אין ביכולתה להבטיח שלא תופתע. אם תיכפה עליה מלחמה, עליה להכריע אותה במהירות ובניצחון חרוץ, כדי שתוכל להכתיב את תנאי סיומה.

זה היה ההיגיון במדיניות שהציג דוד בן-גוריון בכנסת ב-1950: ישראל לא תנהל את מלחמתה על אדמתה, אלא תפעל בכוחות ניידים ובעוצמת אש כדי להעביר את הלחימה לשטח האויב. אסטרטגיית ההגנה הלאומית שגובשה בצה"ל בשנים 1952-1954 תרגמה את המדיניות הזאת לבניין הכוח. צה"ל נבנה כצבא המיועד להכרעה מהירה, בכוננות גבוהה וקבועה להסרת איומים באמצעות מלחמת מנע או מלחמה מקדימה.

לא הייתה זו העדפה למלחמה, אלא הבנה שאין להגן על מדינה חסרת עומק באמצעות המתנה וספיגה.

בן-גוריון לא ביסס את ההגנה על הרתעה והתרעה, אלא על כוננות, יוזמה, הסרת איומים והכרעה. בתחילת שנות התשעים הוחלפה התפיסה הזאת, באופן בלתי רשמי וללא הכרעה פומבית, בתפיסת שלוש הרגליים: הרתעה, התרעה והכרעה.

אלא שהרתעה תלויה ברצונו של האויב ובפרשנותו את המציאות, ואילו התרעה מודיעינית עלולה להתעכב או להיכשל. אין לראות בשתייהן תחליף ליכולת מבצעית. למעשה, מבין שלוש הרגליים נותרה רק אחת שבידי ישראל להבטיח את קיומה ² ההכרעה.

מאמצע שנות התשעים נשחק גם היסוד הזה. צה"ל הוסב בהדרגה מצבא המיועד להכרעה מהירה בעומק שטח האויב לצבא המבוסס על הרתעה והתשה: הפעלת אש מנגד לאורך מלחמה ממושכת, בניסיון לשנות את רצונו של האויב להמשיך להילחם, אף שיכולתו לעשות זאת נותרת בעינה.

תפיסת ההפעלה הרשמית מ-2006 נכשלה במלחמת לבנון השנייה. גרסה נוספת, שפורסמה בספטמבר אותה שנה, נכשלה אף היא, ועקרונותיה יושמו שוב במבצע צוק איתן ב-2014. צה"ל לא השיג הכרעה, ולכן גם לא הגיע לניצחון חרוץ שהיה מאפשר לו להכתיב את תנאי סיום המלחמה ולמנוע את המשך התעצמות חמאס.

במקביל צומצם ונחלש הכוח המתמרן. חיזבאללה וחמאס ניצלו את שנות השקט להתעצמות ולהעברת שדה הקרב אל מתחת לאדמה, בניסיון לנטרל את יתרונות המודיעין והאש המדויקת של צה"ל.

למשולש הרתעה-הרתעה-הכרעה נוספה רגל רביעית: התגוננות. ועדת מרידור המליצה ב-2006 לעבות את ההגנה, בין היתר מול חדירות וירי לעבר יישובים, ולפתח מענה אקטיבי, דוגמת כיפת ברזל, לצד מיגון פסיבי.

אלא שהחל מ-2016 התעצמו ארגוני הטרור גם באמצעות כוחות ניידים ומתמרנים שנועדו לפשוט לתוך ישראל, בשעה שצה"ל המשיך לצמצם את כוחו המתמרן. בהיעדר עומק אסטרטגי, יכולת מספקת להסיר את האיום מעבר לגבול או גיוס מילואים קבוע להגנת היישובים, ישראל נותרה חשופה למתקפת פתע רחבת היקף ולכיבוש יישובים.

ב-7 באוקטובר התברר שוב כי אויב שאינו מורתע יכול לבחור את עיתוי התקיפה, וכי התרעה מודיעינית עלולה שלא להגיע בזמן. לקחי מלחמת יום הכיפורים ב-1973 כבר המחישו את הסכנה שבהסתמכות על שתי הרגליים הללו, אך הלקח לא הופנם במלואו.

תמצית תפיסת הביטחון הלאומי שפרסם ראש הממשלה מציבה מחדש במרכז את המניעה ואת היוזמה ההתקפית, לרבות האפשרות להנחית מכת מנע, לצד חיזוק הגנת העורף, העצמאות בתחום החימושים ושימור היתרון הטכנולוגי.

הדברים מתכתבים עם פקודת היום של הרמטכ"ל לציון שלוש שנים ל-7 באוקטובר, שבה הדגיש את הטמעת הלקחים ואת שיקום הכוח המתמרן והמכריע. כך מתחיל להיסגר גם המעגל בין הדרג המדיני לדרג הצבאי.

הכרעה צבאית אינה מחייבת שכל הפעולה תהיה יבשתית. אפשר להעביר חלק ממשימות ההכרעה מהתמרן היבשתי לתקיפה אווירית. ההבדל המהותי אינו בין הפעלת כוח יבשתי להפעלת כוח אווירי, אלא בין אש המשמידה בפועל את יכולות האויב וכופה עליו את תנאי סיום המלחמה, לבין אש מתישה שרק מקווה לשנות את רצונו להילחם.

המעגל ייסגר במלואו רק כאשר צה"ל ייבנה מחדש כצבא הכרעה משולב ורב־זרועי, המפעיל בתיאום את כוחות היבשה, האוויר והים, את יכולות הסייבר ובעתיד גם את יכולות החלל. צבא המסוגל להסיר איומים בעודם מתהווים מעבר לגבול, ולא להסתפק בניסיון לבלום אותם לאחר שכבר התממשו.

זו אינה רק חזרה לתפיסה צבאית ישנה. זו הכרה מחודשת במציאות הביטחונית של ישראל: מדינה קטנה, חסרת עומק אסטרטגי, שאינה יכולה להרשות לעצמה להפקיד את גורלה בידי כוונות האויב או בתקווה שהמודיעין יספק התרעה בזמן.

רק כך אפשר יהיה לצמצם ככל האפשר את הסיכון למתקפת פתע ולאסון לאומי נוסף.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 22 באוקטובר, 2026.

*הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.